

землі та небажанням бути козаком-слугою. Однак альтернативи для Сави не існує — він неухильно вибирає польсько-шляхетські цінності.

Стереотип козака в поезії “української школи” польського романтизму поєднує риси “свого” та “чужого” героя. Здавалося б, що, з огляду на етнічну приналежність, для представників цієї течії “своїми” мали бути лише характеристики “польськості”, а “чужим” — все українське. Проте поезія “української школи” не дає підстав для виявлення такої тенденції. Навпаки, для цих творців з пограниччя важливе те, що може дати Україна, її національне єство для вдосконалення польського духу, якому надавалася в перспективі перевага не лише у слов’янському, а й в усьому християнському світі. Тому поети “української школи” асимілюють найкращі риси, притаманні українському козацтву — його хоробрість, геройство, відданість вітчизні, та створюють своєрідні образи “своїх” “польських козаків”, які ототожнюються з батьківщиною Польщею-Україною й уболівають за її долю. Водночас козак набуває універсальних рис сарматського лицаря, ладного покласти життя за християнську віру. “Свій” козак також може бути слугою, проте для волелюбного героя це принизливе становище, що іноді веде до загибелі. Поява образу “чужого” козака пов’язана, передусім, зі спробою дати відповідь на загальний романтичний процес ідеалізації явища козаччини або повністю заперечити можливість її успіхів на шляху побудування власної держави. Треба сказати, що, незалежно від представлення козака як “свого” або як “чужого”, у цих моделях, як у дзеркалі, відбилися передусім ментальні та ідеологічні проблеми і штампи авторів-поляків, синів свого часу.

Насамкінець варто також згадати вагому взаємозалежність між стереотипними образами конкретної нації (української, польської, татарської, єврейської) і втіленням її рис в особі літературного героя. Крах життя цього героя може бути зумовлений підпорядкуванням своїх учинків природі типового представника свого народу (Хмельницький у Е.Галлі на схилі віку усвідомив свої помилки, адже вони були наслідком його нестримного характеру гордого ватажка, який понад усе прагнув влади) або, навпаки, згубним протистоянням такій природі (Шуляк О.Грози намагався бути водночас козаком і людиною всупереч принципам козацького буття і стереотипові козака). Таким чином, польським романтикам “української школи” вдалося трансформувати вісь внутрішнього конфлікту героя, що виникає однаковою мірою внаслідок бунту проти світу, а також частини себе — стереотипної натури народу, яка певною мірою є складовою натури головного героя.

Марія Манорик

ДМИТРО ПАВЛИЧКО – ПЕРЕКЛАДАЧ ЛІРИКИ ЮЛІУША СЛОВАЦЬКОГО

Двадцятье століття було ознаменоване стрімким розвитком нового етапу в міжнаціональних стосунках українського та польського народів — художнього перекладу. Важливим його явищем стала перекладацька творчість Дмитра Павличка, який належить до тієї категорії літераторів, що не обмежуються лише одним напрямком діяльності.

Слово і Час. 2005. №4

Уже кілька років у Київському національному університеті ім. Т. Шевченка існує кафедра полоністики, яка готує спеціалістів і магістрів польської мови та літератури. З 2003 року при кафедрі діє також Центр польської культури. Пріоритетні завдання як кафедри, так і Центру – вивчення полоністичних дисциплін та взаємозв'язків між її мовою, літературою, культурою, історією двох слов'янських народів – українською та польською. Про інтенсивність роботи, яка ведеться в цьому напрямку, свідчать збірники “Київські полоністичні студії”, “Українські літературні контексти” та “Романтизм: між Україною та Польщею”), в яких друкуються і наукові розвідки студентів.

Увазі читачів “СіЧ”і пропонуються дослідження нинішніх магістрантів кафедри полоністики.

Ростислав Радішевський, зав. кафедри полоністики

На цю стежину спрямував поета Максим Рильський, доручивши йому, тоді ще аспірантові Львівського університету, перекласти кілька віршів Марії Конопницької. А певним підсумком перекладацької діяльності стали дві антології, що вийшли друком у 2000 та 2001 рр. Видання першої з них – “Дзвони зимою” – автор мотивує тим, що завжди відчував скаліченість “Антології польської поезії”, виданої в той час (1979 р.), коли було “не бажаним” знайомити читачів із окремими творами Адама Міцкевича та Юліуша Словацького. Тож нова антологія “почала творитися з відчуття неповного і несправедливого уявлення в Україні про польську поезію... й розрахована творити разом з поляками не лише спільні політичні, але й спільні літературно-мистецькі цінності загальноєвропейського значення”¹. Важко щось додати до цих думок, що сформувавшись у майстерні перекладача, супроводжуючи процес творіння. Адже вірші тридцяти восьми поетів, до яких згодом долучились ще дванадцять, формують справжній образ польського письменства в українському суспільстві.

Твори Юліуша Словацького, польського романтика, для якого Україна “була символом того, що нематеріальне, духовне й вічне”², в інтерпретації Дмитра Павличка – шедеври перекладацького мистецтва.

У передмові до другого видання перекладач зазначив, що “ставив собі скромне завдання: представити свій вибір творів, підпорядкований особистому поглядові на вартості того чи того літературного творіння”³. Зважаючи на такі зізнання та аналізуючи переклади, можна стверджувати, що сучасні погляди на художній переклад як “складову частину ширшої системи текстотворчої діяльності, яка багато в чому визначається цією системою”⁴, чи “егоцентричний переклад”⁵, в якому особливо виразний творчий метод перекладача, цілком співвідносні щодо трансформованих поезій.

Виявляючи власну індивідуальність, Д.Павличко водночас не “українізує” польські тексти, не підганяє їх під власні смаки й уподобання, а радше увиразнює, робить чіткішими й доступнішими образи зі складної поетики геніального романтика. Він шукає відповідників не так на рівні лексики, як на рівні смислово-емоційного насичення образу, а також на рівні прагматичному.

¹ *Дзвони зимою. Антологія польської поезії / Переклад, передмова та довідки про авторів Д. Павличка. – К., 2000. – С. 8.*

² *Pawlyczko D. Українські patriotyzm Juliusza Słowackiego // Uroczystość wręczenia dyplomu Doktora Honoris Causa Uniwersytetu Warszawskiego Dmytrowi Pawlyczce / Pod red. Stefana Kozaka. – Warszawa, 2002. – S.18-19.*

³ *50 польських поетів. Антологія польської поезії / Переклад, передмова та довідки про авторів Д.Павличка. – К., 2001. – С. 5.*

⁴ *Коломієць Л. В. Віршовий переклад як метапоетичне письмо: проблема творчого методу перекладача // Мовні і концептуальні картини світу. – №7. – К., 2002. – С.245-254.*

⁵ *Грицик Л. Егоцентричний переклад як проблема компаративістики // Українська філологія: школи, постаті, проблеми. – Львів, 1999. – Ч. II. – С. 390-394.*

У поезіях Ю.Словацького, що народилися під враженням розкішної природи Швейцарії, насправді вгадуються красиви рідного йому кременецького пейзажу. Але чи не найпроникливіше говорить поет про місце свого народження, місце перших розваг і перших відчуттів краси природи та світу у вірші “Jeżeli kiedy w tej mojej krainie...”. Д.Павличко зумів точно передати всі елементи ідіолекту романтика, знайшовши вихід зі складних для інших перекладачів ситуацій.

Для прикладу варто навести окремі строфи інтерпретації згаданої поезії Д.Павличком та Є.Нарубіною. Не важко переконатися, що здійснений Павличком переклад звучить органічніше і ближче до оригінального твору:

Jeżeli kiedy w tej mojej krainie,
Gdzie po dolinach moja Ikwa płynie
Gdzie góry moje błękitnieją mrokiem,
A miasto dzwoni nad szmernym potokiem.

Якщо колись у тій моїй країні,
Де котить Іква хвилі по долині,
Де пасма гір блакитніють над мроком,
А місто дзвонить над шумким потоком.

(переклад Д. Павличка)

Якщо ти будеш у моїй країні,
Де котить Іква хвилі свої сині,
Де гори пнуться у блакить високу,
Де дзвонить місто над сріблом потоку.

(переклад Є. Нарубіної)

Д.Павличко починає переклад словами, суголоснішими з думкою самого автора; він не вдався до трансформацій і не замінив рядка, що диктує всю наступну послідовність художніх образів вірша. Павличкове “якщо колись у тій моїй країні” звучить адекватніше, ніж “якщо ти будеш у моїй країні” Є.Нарубіної. Про “сині хвилі” та “блакить високу” також не йдеться у творі Ю. Словацького, тому відповіднішими оригіналу видаються образи, що їх створив Д. Павличко: “пасма гір блакитніють над мроком” і “котить Іква хвилі по долині”. Наступні трансформації Є.Нарубіної також не вирізняються точністю: “де квітчані конваліями луки // Біжать по схилах до міського бруку” замість авторського “gdzie konwalia woniące lewady// Biegną na skały, pod chaty i sady”. Д. Павличко, хоча також вдався в цьому випадку до трансформації, проте навів адекватніші відповідники художніх образів вірша: “де пахнуче конваліями поле // Біжить на скелі, під хати й стодоли”, повністю відтворивши ідіолект Ю.Словацького; стодола була таким же неодмінним атрибутом тогочасного подвір’я, як і сад, тому така трансформація — це не відступ від сказаного в оригіналі, на відміну від “міського бруку”, який вводить до свого перекладу Є. Нарубіна.

Наступний уривок твору також репрезентує вищий рівень перекладацької майстерності Д. Павличка:

Jeżeli tam będziesz, duszo mego łona,
Choćby z promieni do ciała wrócona;
To nie zapomnisz tej mojej tęsknoty,
Która tam stoi jak archanioł złoty,
A czasem miasto jak orzeł obleci
I znów na skałach spoczywa i świeci.
Powietrze lżejsze, które ci uzdrowi
Łałem z mej piersi mojemu krajowi.

Якщо будеш там, душе могого тіла,
Хоч би ти в плоть з проміння прилетіла,
Побачиш мою тугу, що на скалах,
Мов янгол золотий, незгасний спалах,
Стоїть, і часом місто облітає.
А потім знов спічне, стоїть і сяє.
Повітря, що тебе там зцілить, знаю,
Я лив з грудей своїх для свого краю.

(переклад Д. Павличка)

Якщо там будеш, душе моя мила,
Хоч з променя повернена до тіла, —
Мою журбу ти спом’янеш в тім краї.
Вона, мов янгол золотий, ширяє,
А часом лине, як орел крилатий,
І знов сіда на скелях спочивати.
Легке повітря, мов цілющу воду,
Там лив з грудей я рідному народу.

(переклад Є. Нарубіної).

Тут Д.Павличко, на мою думку, відтворив систему художніх образів польського романтика набагато успішніше, хоча й застосував окремі трансформації. Наприклад, часто використовуючи порівняльні звороти, створюючи свої, оригінальні образи, він відмовляється від порівняння туги з орлом, який літає над містом, натомість прирівнює її до незгасного спалаху, що часом облітає місто. Точно передано і зміст двовірша, що завершує поезію: відповідніше оригіналові звучить “повітря, що тебе там зцілить, знаю, // Я лив з грудей своїх для свого краю”. Є.Нарубіна, окрім розширення ідіолекту Ю. Словацького порівняннями “мов цілющу воду”, “як орел крилатий”, трансформує останній рядок вірша, опускаючи лексеми *теj, tojети*, що їх так вдало використав у своєму перекладі Д. Павличко.

Медитація Ю. Словацького “*Los mię już żaden nie może zatrwożyć*” в інтерпретації Д. Павличка також свідчить про його високу перекладацьку майстерність. Точно передаючи художній мікросвіт твору, український поет створює при цьому оригінальний вірш, близький сучасному читачеві. Хоча і образність, і ритмомелодика осучаснені й не повністю відповідають розміреним роздумам автора, зв’язок із поезією Ю.Словацького не втрачено:

Dawniej miłością różane godziny
I w zorzach jśszcze jaśniejsze pochodnie;
Dzisiaj przy schyłku dnia, ważniejsze czyny,
Wielkie i smętne jak słońce zachodnie.
Були години й дні рожеволикі,
І смолоскипи в небі на зорі,
А нині — лиш діла сумні й великі,
Як сонце у призахідній порі.

Природа — невід’ємне тло й учасник усіх переживань ліричного героя і в інших віршах романтика: вона співпереживає разом із ним, коли він тікає вечірньої пори від коханої, покинувши її назавжди, й коли роздумує про долю своєї батьківщини, про своє власне життя. Поезія “*Sumienie*”, в якій автор за допомогою контрастів, паралелей, метафор передає почуття ліричного героя, — високий зразок інтимної лірики. Перекладач вдало відтворив усю повноту ідейно-естетичного змісту цього вірша, хоча і трансформував у ньому деякі художні образи. Наприклад, тінь місяця, що срібною плямою відбилась на поверхні озера, замінив на промені, які занурив у воду місяць:

A gdy się toń księżycową plamą
Osrebrzała...
І місяць промені занурив, наче піки,
У воду...

У даному випадку можна завважити і притаманне Павличкові творення образів за допомогою порівняння (промені, наче піки).

Послугуючись такими художніми засобами, як синоніми, паралелі, незавершеність думки, перекладач напрочуд вдало відтворює оригінал:

I może bym zapomniał — bo koń leciał skoro,
Bo mi targały myśli tętniące kopyta.
Gdzie ona? — oszukana — przeklęta — zabita...
Patrzę na niebo, księżyc, na gwiazdy, jezioro..
Wszak jęk nie doleci, wszak też nie zobaczę,
To jezioro — to fala — to nie ona płacze.

Забув би я, бо ж кінь летів... копита скорі
Нещадно шарпали нитки думок моїх...
Проклята... зраджена... покинута на сміх.
Дивлюсь на небеса, на місяць і на зорі...
Ні зойк не долетить за озеро безкрає,
То хвилі так шумлять, то не вона ридає.

Не меншою динамічністю вирізняється інтерпретація *“bo mi targaly myśli tętniące koryta”* в *“копита скорі нещадно шарпали нитки думок моїх”*, і хоча в наступному рядку відсутнє авторське *“gdzie ona?”*, графічне (за допомогою трьох крапок) оформлення проіннятих емоціями спогадів ліричного героя зближує переклад із оригіналом. Більше того, Д.Павличко навіть перевершує його. Трансформуючи художні образи у прикінцевих двох рядках наведеного уривку, він відходить від ідіолекту Ю. Словацького, уникає двічі повторених ним образів сліз і плачу (*“однак я сліз не побачу”*, *“це не вона плаче”*), розбудовуючи натомість образ озера відсутнім в оригінальному творі епітетом *“безкрає”*.

Словесні повтори на початку другої та третьої строфи трансформацій не зазнали – для них перекладач знайшов точні відповідники: *i może bym zapomniał – забув би я*.

I może bym zapomniał – bo koń leciał skoro
Забув би я, бо ж кінь летів... копита скорі
I może bym zapomniał... lecz gdy to spostrzegła
Błada światłość księżóca, krok w krok za mną biegła
Забув би я, але, як місяць блідоликий
Це спостеріг, помчав за мною, зшаленів.

Однак епітети *блідоликий*, *помчав за мною*, *зшаленів* не зовсім точно відповідають авторським мікрообразам.

У останніх рядках вірша перекладач також відходить від оригіналу, додаючи відсутнє в тексті порівняння (*“як світла стовп великий”*) та використовуючи архаїзми. Попри все, дух вірша передано точно.

У згаданих антологіях вміщено також переклад поеми *“Година думки”* (Godzina myśli), уривків із поеми *“Вацлав”* (Wacław), присвяченої українській тематиці у творчості великого романтика, та з поеми *“Ангеллі”* (Anhelli), написаної стилізованою під біблійну оповідь прозою.

Тинська Олександра

“СОЛЯРІС” СТАНІСЛАВА ЛЕМА: НА ПЕРЕХРЕСТІ ФІЛОСОФІЇ ТА ПСИХОЛОГІЇ

Наукова фантастика (science fiction) вже давно вийшла за межі розважального жанру. Твори одного з найвідоміших письменників-фантастів світу – польського митця Станіслава Лема, що народився 1921 р. у Львові, – яскраве цьому підтвердження.

Наукова фантастика і футурологія С.Лема – це синтез філософії та психології. Спираючись на широку наукову базу багатьох природничих дисциплін, письменник витворив свій неповторний стиль, нові літературні форми. Його *“Соляріс”*, за класифікацією А.Штофа, належить до науково-фантастичних романів із пригодницькою фабулою та типовими мотивами science fiction, якому водночас властива і виразна філософська спрямованість¹. Цей твір, без сумніву, можна назвати гносеологічним романом, адже він присвячений проблемам людського самопізнання, які розглядаються в різних його вимірах: як духовного

¹ Stoff A. Powieści fantastyczno-naukowe Stanisława Lema. – Warszawa, 1983. – S.133.